

Język nośnikiem wartości

WIEDZA W PIGUŁCE

Krytyczny odbiór przekazów medialnych opiera się na dostrzeżeniu języka, w jakim są formułowane. Wybór odpowiednich sformułowań i środków stylistycznych umożliwia podkreślenie i ocenę pewnych aspektów omawianego tematu, a także przedstawienie go z określonego punktu widzenia.

Wszystkie przekazy medialne oparte są na wartościowaniu opisywanego zjawiska. Często jeden tekst reprezentuje wiele różnych wartości, spośród których część możemy rozpoznać łatwo, zaś inne trudniej.

Porównując różne gazety łatwo zauważyć, że niezależnie od ich linii redakcyjnych wszystkie stosują różne sposoby na uwiarygodnienie przekazywanych informacji oraz wyeksponowanie dziennikarskiej rzetelności (np. przywoływanie źródeł, cytowanie wypowiedzi ekspertów).

Tymczasem każde medium przedstawia fakty z nieco innego punktu widzenia i inaczej je wartościuje. Uzyskuje się to np. za pomocą stosowania oceniających określeń (np. „zacfany”, „antypolski”), nacechowanych związków frazeologicznych czy ironii.

Najsilniejszym środkiem językowym eksponującym wartości jest nazywanie. Nazwa ujmuje najistotniejsze cechy zjawiska, a jednocześnie zachowuje pozory obiektywnego opisu rzeczywistości. Dyskusje toczone wokół spornych tematów zwykle opierają się na konflikcie sposobów nazywania. Wyrazistym przykładem jest „zabijanie”. Zabijać możemy jedynie ludzi lub istoty o równych im prawach. Przeciwnicy aborcji mówią o „zabijaniu dzieci” — ponieważ uznają człowieczeństwo płodu za niepodważalne. Podobnie osoby walczące o prawa zwierząt nazywają ich ubój „zabijaniem”.

Różnice nazw widać też w sporze o „uwalnianie” zasobów kultury w internecie. Zwolennicy tej idei używają języka podkreślającego takie wartości jak wolność korzystania z dóbr kultury. Walczą z popularnymi wyrażeniami jak „piractwo” czy „kradzież”, które są potępiające, przez co ucinają dyskusję na ten temat.

Mass media upowszechniają pewne sposoby nazywania i opisywania zjawisk. Największe gazety i stacje telewizyjne przyzwyczajają odbiorców do jednego języka, który staje się normą w mówieniu o jakimś problemie.

Silna przewaga narzuconego języka sprawia, że grupy o mniej powszechnym sposobie widzenia świata mogą być lekceważone. Trudno im dotrzeć ze swoimi argumentami do szerokiego rzesz odbiorców i uzyskać ich zrozumienie.

POMYŚL NA LEKCJĘ

Podczas zajęć uczestnicy i uczestniczki na przykładzie fragmentów debaty o prawie autorskim będą analizować wartości, które kryją się za używanymi słowami. Dowiedzą się, że nadanie określonych nazw kształtuje postrzeganie danego zjawiska i dlaczego warto analizować kto, dlaczego i jak mówi.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki wiedzą, że:

- to, co mówią, wynika z wartości, którymi się kierują;
- sposób nazwania czegoś, kształtuje postrzeganie tego;

- do języka trzeba podchodzić krytycznie — analizować kto, dlaczego i jak mówi;
- może nie być łatwo przekonać do swoich racji kogoś kierującego się innymi wartościami.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 10 min
 Forma: burza mózgów, prezentacja osoby prowadzącej
 Pomoce: tablica, kreda/marker

Napisz zdania: „Burek to niesforna psina, ale wszystkiego się nauczy.” oraz „Burek to brudny kundel, nic z niego nie będzie.”.

Powiedz, że znaleziony na ulicy szczeniak właśnie nabrudził w swoim nowym domu. Zapytaj, jakie jest nastawienie do psa i jego przyszłości osób mówiących powyższe zdania. Hasłowo zapisz opinie. Kiedy zebrane zostaną już wszystkie, zapytaj, z czego wynikają te interpretacje i zapisz je obok opinii.

Podsumuj analizę, starając się nazwać wartości, jakimi mogły kierować się mówiące osoby:

- wartości osoby nr 1 („Burek to niesforna psina, ale wszystkiego się nauczy”): dobro zwierząt, przyjaźń z właścicielem, pomaganie innym, współczucie
- wartości osoby nr 2 („Burek to brudny kundel, nic z niego nie będzie”): porządek, czystość, poczucie kontroli nad otoczeniem, prestiż, niezależność/brak zobowiązań (nie chce sprzątać po psie)

2.

Czas: 30 min
 Forma: praca w grupach, prezentacja, dyskusja
 Pomoce: ksero/druk kart pracy, druk materiału pomocniczego, para nożyczek do podzielenia materiałów pomocniczych

Podziel uczestniczki i uczestników na 9 grup i daj każdej po 2 egzemplarze **karty pracy „Formularz do analizy języka jako nośnika wartości”** i jedną parę terminów z **materiału pomocniczego „Terminy używane w debacie o prawach autorskich”**.

Po zakończeniu pracy grupowej poproś uczestniczki i uczestników o prezentację wyników na forum.

Na koniec podyskutuj z grupami:

- Do jakiego zagadnienia odnoszą się analizowane terminy?
- Czy terminy te określają, wartościują i oceniają zagadnienie w ten sam sposób, czy w różny?
- Które terminy mają pozytywny wydźwięk, a które negatywny i jak to wpływa na ich odbiór i ocenę?

- Kto może używać poszczególnych terminów i dlaczego?

3.

Czas: 5 min
Forma: dyskusja

Poproś o podanie przykładów innych dyskusji, w których wyraźnie widać różne wartości przejawiające się w języku debaty.

Zapytaj:

- Czy każda osoba jest świadoma wartości stojących za używanym przez nią językiem?
- Jaką wartość ma używanie neutralnego języka w dyskusji? Czy warto tego próbować?

Ewaluacja

Czy po zajęciach uczestnicy i uczestniczki:

- lepiej rozumieją, w jaki sposób wartości wpływają na język dyskusji?
- są świadomi, w jaki sposób ich język wpływa na zrozumienie i interpretację ich przekazu?
- potrafią lepiej kontrolować swój język wyrażania opinii?
- są w stanie ocenić, kto i dlaczego coś mówi?

Opcje dodatkowe

Korzystając z **karty pracy „Formularz do analizy języka jako nośnika wartości”** zanalizujcie język jednej z dyskusji podanej w ćwiczeniu 3.

MATERIAŁY

materiał pomocniczy „Terminy używane w debacie o prawach autorskich”
karta pracy „Formularz do analizy języka jako nośnika wartości”

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

Oznacz jako prawda lub fałsz:

1. Każdy człowiek jest świadomy wartości, które wpływają na jego język. [rozwiązanie: fałsz] [Prawda/Fałsz]
2. Kierowanie się tą samą wartością oznacza zgodę między rozmówcami. [rozwiązanie: fałsz] [Prawda/Fałsz]
3. Nazwanie czegoś w pozytywny lub negatywny sposób może wpłynąć na podobne patrzenie innych na ten temat. [rozwiązanie: prawda] [Prawda/Fałsz]

SŁOWNICZEK

- **linia redakcyjna:** ogół poglądów politycznych i społecznych przeważających w redakcji danego medium. Ma wpływ na sposoby formułowania opinii, referowania wydarzeń itd. Linia redakcyjna związana jest z konsekwentnym ujawnianiem pewnych przekonań i niechęcią do promowania innych.
- **mass media:** środki społecznego komunikowania o szerokim zasięgu, czyli prasa, radio, telewizja, Internet.

CZYTELNIA

- Tarkowski Alek, **Od heavy metalu po świadome kserowanie** [online], Dwutygodnik.com, [dostęp: 18.06.2013], Dostępny w Internecie: <http://www.dwutygodnik.com/artukul/4332--kultura-20-od-heavy-metalu-po-swiadome-kserowanie.html>.
- **Język debaty? Przeanalizowaliśmy jakich słów posłowie używają najczęściej**, Mam Prawo Wiedzieć, [online], [dostęp: 18.06.2013], Dostępny w Internecie: <http://mamprawowiedziec.natemat.pl/43591,jezyk-debaty-przeanalizowalismy-jakich-slow-poslowie-uzywaja-najczesciej>.

Tekst: Urszula Dobrowolska, scenariusz: Jan Dąbkowski, konsultacja merytoryczna: Marcin Wilkowski. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/jezyk-nosnikiem-wartosci/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Stowarzyszenia Autorów ZAIKS, Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe, Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Podstawa programowa:

Język polski, IV poziom edukacyjny

Cele kształcenia

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Wiedza o społeczeństwie, IV poziom edukacyjny

Cele kształcenia

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Treści nauczania

Opinia publiczna.

Nowa podstawa programowa:

Język polski, liceum i technikum

Treści nauczania

rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność.

rozdziela pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje.

stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji.

określa rolę języka w budowaniu obrazu świata. (zakres rozszerzony)